
VÄNTA OCH SE MED NATO-MEDLEMSKAP

HENRIK LANDERHOLM

Frågan är allvarligt menad: känner vi sådan gemenskap med portugiser och turkar att den vore värd svensk blodspillan? I alla händelser är det dags att säkerhetspolitiken och ett NATO-medlemskap börjar diskuteras på allvar och inte bara i partipolitiskt utvalda delar.

Ledaren i Svensk Tidskrift 1/95 gör en förtjänstfull analys av den aktuella politiska debatten kring säkerhetspolitiken och konstaterar mycket riktigt att fel saker fortfarande diskuteras och dessutom ofta diskuteras och definieras från fel utgångspunkter.

Den säkerhetspolitiska debatten har ju under de senaste två månaderna kommit att fokuseras till den egentligen tämligen perifera frågan om vad Försvarsberedningen skall få utreda respektive inte utreda i fråga om säkerhetspolitiska alternativ för framtiden.

Detta är naturligtvis en skenfråga. Anledningen till denna läsning är emellertid mycket komplex. Det handlar dels om socialdemokratiens mindervärdeskomplex gentemot moderaterna i allmänhet och Ingvar Carlssons personliga

---

HENRIK LANDERHOLM är riksdagsman och försvarspolitisk talesman för moderaterna.

förhållande till Carl Bildt i synnerhet. Genom att nu ifrågasätta den enhälliga hållningen i 1992 års säkerhetspolitiska omformulering vill man skapa intrycket att man själv för befälet i säkerhetspolitiken på samma sätt som innan Carl Bildt dök upp på arenan och gjorde Olof Palme rangen stridig. Motviljan mot att ens vilja utreda andra alternativ än en förstenad och alltmer innehållslös alliansfrihet handlar också om socialdemokratiens splittring i säkerhetspolitiken och partiledarens oförmåga att uppfatta och rätt tolka det som hänt och händer i vår omvärld.

Thage G. Petersons och Pierre Schoris upprepade uttalanden om att våra grannländer längs Östersjön inte "behöver" NATO-medlemskap är de tydligaste tecknen på den bristande förståelsen för utvecklingen i Sveriges närområde. Ett viktigt motiv för socialdemokratin har säkerligen också varit att försöka markera ut högern i vid bemärkelse. Den i övrigt

turbulenta våren med stark kritik från facket och gräsrotter till vänster i partiet gör naturligtvis att en tvist med huvudfienden i en ryggradsfråga för rörelsens kärntrupper måste ses som en bra diversionsmanöver.

Regeringens agerande kan inte tolkas som något annat än att man vill blåsa till strid på ett område där ambitionerna under efterkrigstiden varit att nå en samsyn. Man är mer än medveten om att varken moderaterna eller folkpartiet föreslagit något övergivande av alliansfriheten, men glömmar detta för att ena sin egen rörelse inför valet till Europaparlamentet i höst.

Stänger dörren

Socialdemokraterna riskerar genom att ta alliansfriheten för given i framtiden att hota Sveriges intressen. Alliansfriheten har varit ett medel, inte det mål i sig som statsministern nu försöker göra gällande. Genom att söka stöd för gårdagens säkerhetspolitik glömmar socialdemokraterna det samarbete som faktiskt sker och stänger dessutom dörren för fruktbart samarbete med andra länder. Första majtågens officiella huvudtema "Samarbete för fred" ekade falskt när bara en liten del av verkligheten får diskuteras.

Regeringens upplägg riskerar dessutom en uppgörelse om säkerhetspolitiken som i bästa fall omfattas av (s) och centern. Dessa båda partier har, enligt aktuella opinionsundersökningar ett väljarunderlag på 45 procent. Det finns anledning att påpeka att det knappast är

den breda enighet som var ambitionen i höstens regeringsdeklaration. är inte den breda enighet om Sveriges roll och säkerhetsintressen som nu behövs.

Sex år efter murens fall har saktidningen emellertid inte kommit mycket längre än under 80-talet. Regeringen och centerpartiet är ovilliga att se den förändrade verkligheten omkring oss som ett motiv för omprövning av gamla dogmer. Centern har till och med föreslagit en återgång till det gamla "alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig" eftersom Olof Johansson enligt egen utsago missuppfattat den förändrade skrivningen från våren 1992.

I sakfrågan, vilka vägar som är värda att analysera för Sverige i framtiden, finns mycket att säga och många oplöjda färör. Genom att den officiella neutralitetsdoktrinen varit så förhärskande och till och med förkvävande kan man inte med bästa vilja påstå att analysen av alternativa vägar varit särskilt efterfrågad. Den svenska politikens bräcklighet och särskilt klyftan mellan ord och handling som Neutralitetspolitik-kommissionen gjort oss uppmärksamma på, omöjliggjorde länge varje ifrågasättande. På samma sätt som i Finland var neutraliteten ofta bäst att likna vid kejsarens nya kläder.

Flera alternativ

I en tid då neutralitetsdoktrinen i verkligheten - oavsett vad retoriska romantiker gör gällande - inte längre gäller och den alliansfria linjen blir en allt mindre heläckande beskrivning av Sveriges säker-

hetspolitik, finns självfallet motiv att göra en översiktlig värdering av för- och nackdelar med olika alternativ. Egentligen bör en sådan göras av en mängd olika fall på skalan mellan gårdagens rigida neutralitetspolitik och fullständiga alliansförpliktelser i t ex NATO. I den aktuella debatten görs gällande att det hela är en digital situation - alliansförpliktelser eller inte. I själva verket har Sverige genom sitt eget agerande visat att gråzonen kanske innehåller de flesta alternativen. Trots högtidliga deklARATIONER deltar vi idag i operativt samarbete med NATO i Bosnien och då särskilt med de nordiska NATO-länderna. Vi samövar med danska F 16-plan på svenska övningsfält och arbetar i NATO:s väntrum PFP tillsammans med både NATO-länder och ansökarländer. EU-medlemskapet har också förändrat vår säkerhetspolitik.

Ledstjärnor

Alldeles oavsett vad man tycker om orden så bör väl grundläggande krav på intellektuell hederlighet ge vid handen att klyftan mellan vad vi säger och vad vi de facto gör skall vara så liten som möjligt. Sanning och uppriktighet bör vara ledstjärnor i svensk säkerhetspolitik. Den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken i EU gör också de traditionella tiraderna till allt sämre beskrivningar av vår säkerhetspolitik. Lika lite som Sverige kan stå likgiltigt och neutralt inför en rysk invasion i Baltikum, lika lite kan vi sannolikt ställa oss utanför en konflikt där

ett annat EU-land utsätts för hot eller angrepp. Upphör vår gemenskap när de värden som är grunden för EU hotas i något land? Även om Sverige friskrivit sig från tvånget att gå in i en militär allians - som kan hävdas finnas i förlängningen av Maastrichtavtalet - så skaffar vi oss efterhand en moralisk alliansförpliktelse gentemot övriga EU-länder. Vi står inte likgiltiga eller lämnar dem i sticket och förväntar oss naturligtvis stöd från dem om vi skulle råka illa ut. Detta är ovedersägliga fakta som gör neutralitetspolitiken helt obsolet och alliansfriheten alltmer irrelevant. Det viktigaste är vad vi gör tillsammans med andra, inte vad vi deklarerar att vi skall eller inte skall göra i händelse av, förvisso ett mindre sannolikt, krig.

Stå i ett hörn

För att ändå göra ett tankeexperiment vill jag översiktligt ta upp för- och nackdelar med en alliansförpliktelse. I redovisningen väljer jag att låta medlemskap i NATO utgöra exemplet. Bara genom försök till denna typ av analyser kan vi enligt min mening komma vidare i den säkerhetspolitiska debatten. Det går inte längre att stå i ett hörn och säga att Sverige är alliansfritt.

Alliansfriheten har heller inte utsatts för någon nämnvärd granskning under de senaste decennierna. Inte i några aktuella officiella texter finns några egentliga argument för detta förhållningssätt. Alliansfriheten tas för given i det närmaste helt utan argument.

I grunden var alliansfriheten naturligtvis ett medel. Målet var då som nu att hålla ett oberoende och självständigt Sverige utanför krig. Den övergripande frågan som vi, då som nu, måste ställa oss är om alliansfriheten dels med större sannolikhet än freds- och stabilitetssamarbete med andra kan hjälpa oss att hålla oss utanför ett eventuellt krig. Dels vilka begränsningar respektive möjligheter i övrigt den eventuellt ger för Sveriges agerande och därmed vår förmåga att hävda våra säkerhetsintressen.

Omfattande amerikansk stöd

De militära fördelarna med ett NATO-medlemskap, differensen mellan den säkerhet vi har (inklusive förväntat NATO-stöd redan idag) och den vi kan få vid ett medlemskap, är det avgörande substantiella bidraget till Sveriges säkerhet i händelse av att Ryssland återtar en del av sin forna styrka och vänder den mot vårt land.

Hur mycket denna differens är värd är ingen statisk faktor. Vi måste särskilt bedöma utsikterna för ett fortsatt starkt amerikanskt engagemang för Europas säkerhet. Det årliga amerikanska bidraget till Europas säkerhet uppgår till mellan 50 och 80 miljarder dollar, dvs någonstans mellan 400 och 560 miljarder kronor, att jämföra med Sveriges årskostnad för försvaret på 40 miljarder kronor. Det amerikanska engagemangets pekuniära omfattning är ingen given faktor i den säkerhetspolitiska analysen. NATO:s formella garantier kan naturligtvis bestå även

om möjligheterna att realisera dem kraftigt minskar. Det amerikanska kärnvapenparaplyet (allt mindre betydelsefullt? - eller tvärtom av ökande relativ betydelse p g a ändrad rysk doktrin?) blir då relativt sett viktigare än förmågan till förstärkningar från andra sidan Atlanten.

Svenskt försvar byggde under 50- och 60-talen på förväntan om amerikanskt stöd i händelse av ett angrepp mot Sverige. Utan att gemensam operativ planering skedde var detta en självklarhet för ÖB och ledande statsråd. Under 70- och 80-tal har detta skydd varit mindre explicit än tidigare. I svensk offentlig försvarsdoktrin har heller inte den tidigare så självklara tidsvinnande strategin spelat någon större roll efter 1972 års försvarsbeslut. Fördelen med medlemskap - förutom skillnaden mellan förväntade och givna garantier - är att förutsättningarna för att ta emot stöd också ökar rent praktiskt. Vi blir alltså dels säkrare på att vi ska få hjälp, men har också möjligheter att på ett helt annat sätt än tidigare förbereda oss för att ta emot detta. Säkerheten ökar med denna vår egen ökade förmåga. Totalt sett ökar realiserbarheten markant med våra egna förberedelser och integration med NATO-försvaret och vår militära strategi ökar i trovärdighet.

Samverkansorganisation

NATO har sedan murens fall genomgått en kraftig omvandling. Från det kalla krigets absoluta militära spjutspets har NATO förvandlats till en säkerhetspolitisk och militär samverkansorganisation.

Partnership for Peace (PFP) och den dialog som nu förs kring utvidgningen med såväl angelägna kandidatländer som Ryssland pekar tydligt i denna riktning. De ömsesidiga militära säkerhetsgarantierna, tänkta att realiseras inte minst genom amerikanskt engagemang i Europa, kvarstår som NATO:s kärna men blir i den nya världen långt ifrån organisationens raison d'être. Genom medlemskapet får vi ytterligare en arena att verka för svenska intressen på. De över partigränserna återkommande uttalanden om vikten av NATO som den transatlantiska länken kan materialiseras och den kan definitivt göras mer trovärdig om vi själva bidrar till utvecklingen av det amerikanska engagemang vi verbalt prisar så högt.

Strategisk brännpunkt

För Sveriges säkerhet gäller det naturligtvis att NATO:s intresse för Norden hålls uppe och helst ökar. Idag finns tendenser till fokusering på problemen kring Medelhavet. Det är i stort sett Norge ensamt som tillsammans med USA har ett starkt engagemang och stor förståelse för att Norden idag utgör en strategisk brännpunkt på ett helt annat sätt än under paktkonfrontationens tid i Centraleuropa. Ett svenskt medlemskap, sannolikt följt av ett finskt, stärker NATO:s engagemang i Norden. Det är mycket viktigt för svensk säkerhet.

Genom ett medlemskap kan vi också samverka operativt med Danmark, Norge och sannolikt Finland. Det ger

bättre försvarsförberedelser för de begränsade resurser som avsätts i alla de fyra länderna och ett sammantaget effektivare försvar.

Större förståelse och respekt

I vårt arbete i EU skulle ett medlemskap i NATO innebära att vår röst i den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken och därmed i hela EU-samarbetet skulle tas på allvar på ett annat sätt än idag. Genom att vi visar att vi är beredda att ta konsekvenserna av våra värderingar och vårt engagemang också militärt får vi sannolikt större förståelse och respekt för våra synpunkter också i tidigare skeden av den politiska processen.

Ekonomiskt är en alliansanslutning en vanskelig affär. Stora initialkostnader i form av investeringar i militär infrastruktur och ny materiel blir nödvändiga. Vi kan också bli tvungna att följa alliansens rekommendationer och på så sätt bli mer eller mindre tvungna att avsätta mer pengar än vad vi egentligen tänkt oss. Samtidigt går det inte att komma ifrån att ett gemensamt utnyttjande av försvarsresurser på längre sikt bör bli billigare än ett nationellt försvar, vilket ju förväntas klara sig självt, åtminstone i inledningen av ett krig.

Det moraliska värdet i en alliansanslutning kan naturligtvis diskuteras. För många svenskar tycks säkerligen utanförskapet i förstone mer moraliskt. Att inte lägga sig i när andra kivas är ett mycket svenskt förhållningssätt. Samtidigt måste vi ställa oss frågan om vårt agerande för

frihet, rätt och demokrati bäst gynnas av att inte ta ställning mellan barbari och civilisation. Våra allt närmare band med övriga EU-länder ger oss sannolikt en moralisk alliansförpliktelse. Är det inte mer moraliskt att förbereda detta stöd också genom formella allianser än att stå utanför och se på när övergrepp begås?

Bibehållen handlingsfrihet

En militär alliansanslutning påverkar vår rent politiska handlingsfrihet i begränsad omfattning. Där är EU-medlemskapet en avsevärt större begränsning för Sveriges internationella agerande. Danmark, Norge och Island har utrikespolitiskt till och från agerat mycket likt Sverige trots sin alli-ansanknytning. Den militära alliansens nackdelar visar sig först när ett medlemsland angrips. Detta har emellertid inte skett under NATO:s 46-åriga existens.

Ett medlemskap stärker också de plus som NATO:s existens redan nu innebär och som vårt land redan idag kraftigt understödjer. Alliansen hindrar en renationalisering av försvarerna i medlemsländerna. Det stärker USA:s roll som det yttersta skyddet mot rysk aggression och säkrar Central- och Östeuropas demokratiska och ekonomiska integration i väst.

Nackdelarna med NATO-medlemskap är naturligtvis också åtskilliga. Den svenska traditionen av alliansfrihet är dels djupt rotad, dels förväntad i vårt närområde. Ett medlemskap riskerar självfallet att hota den balans som ändå kan hävdas

finnas i vår närhet. Det kan med fog hävdas att vår roll som stabil buffertzona gynnat såväl vår egen som Europas säkerhet under de gångna 50 åren. Förutsägbarheten är en fråga som blivit aktuell i och med utrikesminister Lena Hjelm-Walléns uttalanden i utrikesdebatten. Hon hävdade där att Sveriges agerande skall vara förutsägbart. Även i händelse av att grannländer angrips skulle Sveriges reaktion i förväg vara känd. På så sätt skulle andra länder fås att respektera Sveriges självständighet och inte angripa oss. Samtidigt ger det *carte blanche* för att ta för sig i vår närhet. Sverker Åström har i en artikel i SvD omdefinierat denna förutsägbarhet till att gälla enbart Sveriges klara ambition att under förutsättning att vi inte blir angripna, inte ansluta oss till någon sida och ge denna sida stöd i en eventuell konflikt. Det senare argumentet är, till skillnad från utrikesministerns, enligt min mening hållbart.

Rysslands reaktion

Ytterligare en nackdel är att Sveriges säkerhetsintressen riskerar att underordnas de större ländernas. Det är alltid en risk när man samarbetar med stora länder. Den nationella suveräniteten över säkerhetspolitiken hotas naturligtvis på detta sätt och förlusten av handlingsfrihet bör självfallet vägas mot fördelarna av trygghet och stabilitet.

Ett återkommande argument mot NATO-utvidgning i allmänhet har varit och är Rysslands negativa reaktion.

Oavsett om man vill ta hänsyn till det eller inte så kan man nog konstatera att Ryssland skulle känna sig mer utsatt och inringat om Sverige och Finland valde alliansmedlemskap. Om det skapar nya gränslinjer vill jag låta vara osagt, men att det för en del ryssar skulle vara ganska provocerande ser jag som en självklarhet.

Om man intar den motsatta ståndpunkten och inte önskar ta någon hänsyn till Ryssland när det gäller utvidgning tvingas man konstatera att ett svenskt NATO-medlemskap ställer till problem i den process som nu pågår. Detta samtidigt som Sverige, till skillnad från Polen och Baltikum, inte upplever sig ha några säkerhetsproblem. En svensk ansökan riskerar att förrycka tidtabellen för de nya ansökarländernas medlemskap. Denna process är svår nog att hantera utan att Sverige ger sig in i leken och NATO riskerar att försvagas om denna komplikation verkligen tillstöter.

Inget akut behov

Som tidigare nämnts känner varken politiker eller militärer i Sverige något omedelbart behov av de säkerhetsgarantier som en alliansanslutning skulle ge. NATO löser inget akut säkerhetsproblem för vårt land. Att i det turbulenta läge som råder i Europa ansöka om medlemskap kan sammantaget ställa till större problem än vad det löser. Om Ryssland vänds till en aggressiv och revanschistisk militärmakt kommer naturligtvis saken i ett annat läge, men då lär också östutvidgningen gå snabbare.

En NATO-anslutning kan tänkas minska vår handlingsfrihet att hjälpa t ex Baltikum militärt. Om vi vore en allianspartner ökar känsligheten för att stationera svensk trupp - också i fredsbevarande syfte - i de baltiska länderna eftersom det verkar provocerande på ryssarna. Hjälp och stöd från ett alliansfritt land är långt mer okontroversiellt än från ett land som är direkt knutet till USA och USA:s kärnvapenpotential. Det skulle också kunna hävdas att vi genom ett medlemskap försätter Baltikum i samma situation som Finland skulle hamnat i under det kalla kriget, om Sverige då valt NATO. Trycket från öst ökar enligt denna teori om den "neutrala" buffertzonen Sverige fösvinner.

Gemensam sak med Finland

En ensidig svensk medlemskapsansökan försätter Finland i en tvångssituation. Finland kommer med stor sannolikhet att välja samma väg som Sverige. Följaktligen är detta en fråga som måste diskuteras och kanske t o m beslutas gemensamt. Den finska hållningen är idag att NATO-medlemskap inte är aktuellt "under rådande omständigheter", men att man inte utesluter något för framtiden. I realiteten kan nog hävdas att Sveriges läge egentligen är detsamma, oavsett att Ingvar Carlsson i Helsingfors före jul menade att NATO-medlemskap var uteslutet för Sverige. Detta till stor finsk förvåning och förargelse.

Det kan också hävdas att det skydd en alliansanslutning ger riskerar urholka

viljan till försvarssatsningar gällande det nationella försvaret. På detta sätt kan våra möjligheter att försvara oss i en osäker framtid komma att minska snarare än att öka, som ju vore avsikten med medlemskapet.

Känner vi gemenskap?

Det sista och kanske avgörande argumentet mot varje alliansförpliktelse är den begränsning av vår existentiella handlingsfrihet detta innebär. Genom en alliansanslutning slutar Sverige självt att bestämma när vi går i krig för andra länders skull. En allvarlig fråga att ställa sig är om vi känner denna självklara gemenskap med turkar och portugiser? Även om risken för att svenskt blod skall spillas i försvaret av andra länder (vi har nog med problem att försvara vårt eget stora territorium) så innebär förpliktelserna normalt att Sverige är i krig i samma ögonblick som varje annat land i alliansen angrips. Frågan är om vi är beredda till detta?

Något försök till sammanvägning av dessa argument för och emot alliansförpliktelse skall jag inte göra här. Därtill är mitt försök till översikt alltför ofullständig. Min egen uppfattning är att Sverige idag gör bäst i att "tippa finskt", det vill säga vänta och se, utan att utesluta några alternativ för framtiden. Att välja samverkan för suveränitet är en lång pro-

cess som tog Sverige decennier i Europafrågan att gå igenom. 1962 drev Högerpartiet kommunalvalrörelse på temat Ja till Europa. Det dröjde 33 år innan Sverige slutligen valde samverkan och blev medlem i Europeiska Unionen.

I SvT:s ledare kritiserades jag för att ha tagit upp NATO-frågan med enbart negativa förtecken. Skribenten menar att jag valt att enbart anföra argumentet att nedrustning av svenskt försvar leder till en närmast tvångsmässig alliansanslutning. Man hävdar också att detta argument inte imponerar. Jag delar delvis den uppfattningen. Alliansfrågan måste ses från båda sidor. Dels kan vi bli tvungna att söka hjälp för att vi själva är för svaga, dels kan vi söka samarbete p g a de fördelar det innebär.

Starkt svenskt försvar

Jag hoppas innerligt och arbetar som moderat försvarspolitiker för att vi inte skall behöva ställas inför faktum och tvingas in i en säkerhetspolitisk lösning. Därför är ett starkt svenskt försvar den viktigaste moderata preferensen i säkerhetspolitiken.

De "positiva" argumenten för samarbete har jag utvecklat i såväl Svenska Dagbladet som i radio och TV, men hoppas att resonemangen ovan ytterligare skall tydliggöra att jag också ser dessa som motiv för en seriös diskussion.